

דידקטיקה

'הבט ושמע פלוס' - שיטה ממוחשבת להוראת עברית

יהודית קאיס

תולדות שיטת 'הבט ושמע'

'הבט ושמע', שיצרו יהודית קאיס ופאול אנוך - שיטה אורקולית חדשנית להוראת עברית שהוכנה במסגרת המחלקה ללימודים כלליים בטכניון בחיפה - ראתה אור לראשונה בשנת 1966. בשיטה זו נעשה בפעם הראשונה שימוש שיטתי בסרטונים ובקלטות להוראת עברית. מטרת הציורים בסרטונים הייתה לשמש תזכורת למשפט ובכך למנוע צורך בלימוד בעל פה של הדיאלוג כולו. הדיאלוגים המוקלטים היו עזר רב למורים בשמירת מיתרי הקול שלהם. בנוסף על כך היה בקלטות מגוון קולות שעזר ללומדים במפגשיהם עם דוברי עברית מחוץ לכותלי הכיתה.

השיטה התקבלה בהתלהבות בארצות רבות, הן על ידי מורים לעברית והן על ידי תלמידים. לאור ההצלחה הזאת, הוחלט להוציא מהדורה שנייה בשנת 1971. בשנות השמונים הייתה דרישה ל'הבט ושמע' - בעיקר לצורכי הוראה ולמידה עצמית בקרב יהדות ברית המועצות דאז. בעקבות זאת הוכנה מהדורה מתוקנת של 'הבט ושמע', שכללה גם גרסה מיוחדת לדוברי רוסית. מהדורה זו, שכללה איורים חדשים ועידכונים נוספים, ראתה אור בשנת 1989 והוקדשה לזכרו של פאול אנוך ז"ל שנפטר בשנת 1970. על הצלחת המהדורה השלישית העידו רבים מהעולים מברית המועצות לשעבר בהגיעם לישראל, שהעברית שבפיהם נובעת מלימודיהם ב'הבט ושמע'.

בחודש אוגוסט 2000 הגיעה פנייה אלי (בעלת הזכויות על 'הבט ושמע' - המהדורה השלישית) מטעם בית הספר לשפות זרות במשרד החוץ האמריקאי. הם ביקשו להתיר להם העברת המהדורה הזו לפורמט דיגיטלי, לשם שימוש בה בהוראת העברית לעובדי המדינה ומשפחותיהם בלבד. נעניתי לבקשה זו, ללא תמורה כספית אך תוך שמירת כל זכויותי. בשנת 2003 קיבלתי ממשרד החוץ את התקליטור שהוכן על ידם. לאחר שהכנסתי תיקונים, תוספות ושינויים לחומר זה, חברת 'אן בי' אס מערכות בע"מ - חיפה

ד"ר יהודית קאיס היא ראש המדור לתוכניות לימודים בפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה. המאמר מבוסס על הרצאה במסגרת 'קדם' – קונגרס 2005 לחקר הלשון העברית ודרכי הוראתה, שנערך בירושלים ב-27.07.05.

הוציאה לאור תקליטור בשם:

'הבט ושמע פלוס' - LEARN HEBREW WITH HABET USHMA PLUS

למי מיועד התקליטור ואיך להשתמש בו

התקליטור מיועד לשימוש כיתתי וכן לשימוש אישי.

הדיאלוגים בתקליטור מייצגים מצבים משפחתיים, כך שהשיטה מתאימה לילדים החל מכיתה ה' וכן למבוגרים.

ניתן להשתמש בשיטה במגוון דרכים:

1. כשיטה בלעדית להוראה למתחילים.
2. לשלבה בספרי לימוד או בשיטות אחרות להוראת עברית.
3. כחומר העשרה ללומדים בעלי ידע קודם בעברית.
4. ניתן להשתמש בשיטה בבתי ספר יומיים, או בכיתות של 'יום ראשון'.
5. כפרוייקט משפחתי - ההורים ילמדו בשיטה אחת לשבוע, במקביל לשימוש בשיטה בשיעורים בבית הספר. במפגשים משותפים יוכלו ההורים והילדים להמחיש את הדיאלוגים.

מה כולל התקליטור

התקליטור כולל

- א. ארבעים דיאלוגים במגוון נושאים כגון: הדירה, ביקור, ארוחת בוקר, קניות, בתחנת הרכבת ועוד. כל משפט מצויר, מוקלט, כתוב ומתורגם לאנגלית. המשפט הכתוב והתרגום ניתנים ל'העלמה' לפי הצורך, על ידי לחיצה על הסימן המתאים. הצעות מתי וניצד לעשות זאת מובאות במדריך למורה.
- ב. תרגילים - בעיקר תרגול בשימוש בפעלים. בתרגילים מוצגים משפטים חסרי פעלים ובנפרד מוצגים פעלים. בעזרת ה'עכבר' ניתן למשוך את הפועל המתאים למשפט. אם הפועל הוא הפועל בצורה הנכונה, יישמע המשפט בעברית, וניתן גם לקבל את תרגום המשפט. אם חלה טעות לא יימשך הפועל למשפט.
- ג. אוצר המילים בכל יחידה ויחידה
- ד. אוצר מילים כללי
- ה. חומר המיועד ללימוד קריאה ב'הבט ושמע פלוס'. חומר זה מיועד לתלמידים שאינם יודעים לפענח כתב עברי. בעזרתו הם יוכלו לקרוא את הדיאלוגים, התרגילים וקטעי הקריאה. אנו מציעים לתלמידים אלה להתאמן בחומר ללימוד הקריאה לפני התחלת הלימוד ב'הבט ושמע פלוס'.

- ו. קטעי קריאה המבוססים בעיקר על אוצר המילים שבדיאלוגים. קטעי הקריאה הראשונים הם הדיאלוגים בדיבור עקיף. אך בהמשך אין קשר בין קטעי הקריאה לדיאלוגים.
- ז. מדריך למורה. המדריך כולל הצעות להוראה בעזרת התקליטור.
- ח. לוחות תכנון. לוחות אלה מכילים את החומר הדקדוקי שעליו מבוססים הדיאלוגים. לוחות אלה מיועדים למורים.

הרציונל שעליו מבוססת השיטה

השיעורים בתקליטור הם למעשה דיאלוגים, וזאת משום שלרוב איננו מדברים במונולוגים. השיחות בשיעורים הם בנושאים יומיומיים ומתקיימים במסגרת משפחה ישראלית ממוצעת.

כידוע, נהוג להורות שפה שנייה במסגרת התרבותית של השפה הנלמדת, כשבמושג 'תרבות' הכוונה היא לאורח החיים כגון: לבוש, אוכל, תחבורה, חגים, ובמקרה שלנו – שיעור על שבת. הכנסנו גם שיעור העוסק ב'מכירת יוסף' המקראית ומעט נוסטלגיה לישראל של פעם.

בתחילה הדיאלוגים קצרים יחסית, אך הם הולכים ומתארכים בהמשך. מבחינת אוצר המילים, אין השיעור החדש מבוסס על רבות מן המילים שבשיעור הקודם, על מנת לתת ללומד הרגשה של התקדמות מהירה בלימודיו, וכידוע - Nothing succeeds like success.

המשלב בדיאלוגים הוא העברית שבפי דובר יליד ממוצע - לא משלב נמוך, כי ה'סלנג' משתנה, כידוע, חדשות לבקרים. יש לציין כי המשלב גם אינו גבוה במיוחד. הבסיס הדקדוקי:

את לוחות התכנון, המכילים את פרוט חלקי הדיבור בכל שיעור והנמצאים בתקליטור, הכין עבורנו פרופ' חיים רוזן ז"ל, על בסיס השוואה רחבה בין עברית ושפות אירופאיות וכן השוואה תוך-לשונית. למשל: בשיעור 2 הילדה אומרת: 'לא, גם אבא לא בבית'. בשפות אחרות יש שימוש במקרה כזה בשתי מילים שונות (no-not, nein-nicht, non-ne pas), ואנו רומזים ללומד שבעברית יש רק מילה אחת - לא.

כמו-כן בהתחשב בהבדל בין העברית, שבה הבחנות רבות בין זכר ונקבה, לאנגלית, למשל, שבה הבחנה זו אינה קיימת, בשיעור הראשון שבו מוצגים ה'שחקנים' בשיטה לא מופיעות המילים 'זה' ו'זאת' אלא המילה 'הנה'.

מאותה הסיבה - ההבחנה בין זכר ונקבה - השתדלנו בשיעורים הראשונים להמעיט בפעלים. אך כדי לאפשר שיחה חופשית בכיתה, כלומר שיחה על בסיס השיעור שנלמד,

הכנסנו את הפועל 'ג'ר' ו'ג'רה' כלימוד אקראי. אך אין כוונה בשלב זה שהפועל הנזכר לעיל יהיה פרדיגמטי לנחי ע"ו. - זאת הכנסנו בשיעור 15.

באשר להשוואה התוך-לשונית: לא התחלנו בבניין קל (פעל), שאינו קל כלל (הוא כולל שינויים רבים בהטיה). התחלנו בבניין פיעל בזמן הווה. בבניין זה השינויים פחותים מאשר בבניין פֶּעַל. המשכנו בביניים הפעיל והתפעל בזמן הווה ועתיד, ורק בשיעור 13 הכנסנו זמן עבר, בו ההבדלים בין הגופים רבים.

הצעות לדרכי הוראה במסגרת כיתתית או קבוצתית

כפי שהדגשנו במדריך למורה, הנמצא גם הוא בתקליטור, אנו מאמינים שהוראה היא אומנות, וכל מורה ינצל את השיטה כראות עיניו ויתאימה לצורכי תלמידיו. השלבים בשימוש בשיטה שאנו מציעים:

1. רצוי להקרין את השיעור במלואו, כדי לאפשר ללומד להתרשם מההקשר הכללי של הדיאלוג. כדאי אפילו להקרין ללא המשפטים הכתובים. ותרגומם הנמצאים מתחת לאיורים.
2. רצוי להקרין שוב את הקטע שנלמד באותו יום.
3. להקרין את הקטע, הפעם עם התרגום והטקסט הכתוב. במידת הצורך להוסיף הסברים.
- לוותיקים שבינינו זכור עד כמה הקפדנו להסביר 'עברית בעברית', כי הטענה הייתה שעצם המאמץ של הלומד להבין יעזור בזכירת המילה. כיום יש הקפדה פחותה בעניין התרגום.
4. שלב השינון - וזה יתרונו של התקליטור, שכן זאת יעשה כל תלמיד בביתו בעזרת התקליטור.
5. שלב ההמחזה - יוקרן החלק ששונן בבית, רצוי ללא הכתוב ובהנמכת הקול, והתלמידים יאמרו את הדיאלוג.
- כך ננהג עד שכל השיעור נלמד.
6. שלב ההעברה - עד עתה השגנו ידיעה שניתן לקרוא לה 'ידיעה של תוכיים'. אך אין זאת מטרתנו! יש להעביר את אוצר המילים, שנלמד בדיאלוגים, לשיחות בנושאים אחרים. ניתן לראות במשפט מחרוזת, שבה מחרוזתים הם המילים. אפשר וצריך 'לפרק' את המחרוזת לחרוזים וליצור מאותם מחרוזות אחרות. בשלב זה, שהוא לדעתי חשוב עד מאוד, תתבלט יכולתם היצירתית של המורים. ככל שהלומדים יתקדמו בלימודם, יוכלו גם הם להכין שיחות העברה.

אתר 'הבט ושמע פלוס'

<http://www.learnhebrew-habetushma.com>

לכניסה לאתר דרושה תוכנת ג'אווה. ניתן להורידה מאתר:

<http://www.java.com>